

11. Spaulding T.A. Reforming the Past: History, the Fantastic, and the Postmodern Slave Narrative / Spaulding A. Timothy. – Ohio State University Press, 2005. – 148 p.

В статье рассмотрены основные характеристики романов о рабстве. Выделено и осмысленно отличающиеся и общие характеристики первичного жанра повествований рабов и нового «neo slave narratives», который мы предлагаем перевести как «новые романы о рабстве». Сделано вывод, что любой нарратив (исторический или художественный) воспринимается как обычный текст, автор которого отказывается от прошлого как совокупности реальных событий.

Ключевые слова: афро-американский роман, постмодернизм, повествования рабов, новые романы о рабстве.

УДК 82.091

Т.В. Дзись

Австрійський прозаїк Йозеф Рот у багатокультурному світі

У статті робиться спроба дослідити творчість австрійського прозаїка Йозефа Рота у багатокультурному світі, розглянути низку критеріїв географічного, історичного, соціокультурного та естетичного характеру, яка дає можливість співвідносити індивідуальні своєрідні явища національних культур за типологічно сумірними параметрами та дозволяє певним чином упорядковувати безпосередню літературну рецепцію текстів свого регіону. Також у цій аналітико-синтезуючій процедурі порушено проблему домінанти, яка утримує рівновагу структур художнього світу кількох творів саме на перетині зближуваних культур і їх творців.

Ключові слова: система, типологія, домінанта, контекст, рецепція.

Dzys Taras. "Austrian writer Joseph Roth in a multicultural world"

The article attempts to explore the work of the Austrian writer Joseph Roth in a multicultural world, to consider a number of criteria for a geographical, historical, socio-cultural and aesthetic character that makes it possible to correlate individual unique phenomenon of national cultures by using typologically comparable options. In a certain way, it

allows to put in good order direct literary reception of texts of its region. Also in this analytical and synthetic study, the dominant issue is violated. It holds the balance of the structures of the art world in several works at the intersection of family cultures and their creators. This convergence may be necessary historical, geopolitical casual but internally logical. Therefore, this article describes the construction of paradigmatics at a certain stage of comparative studies.

From this point of view, the prose of Joseph Roth and Ukrainian authors of the twentieth century converge and disclose typological compliances not only in perception of the literary competent recipient, but also in referent and inner text relations. Hence, it forms and finds an adequate addressee.

The typology is based on the collectivity of works written by J. Roth and Ukrainian writers although the behavioral paradigms of the depicted heroes, typical characters, and inner motives of world perception generated by the related existential situations are more distinctly depicted in some of the texts. Therefore, only by analyzing either the works by J. Roth or Ukrainian writers it is possible to identify and describe the typological compliance.

Both authors having opposing fates lost their homeland and became eternal travelers – immigrants after the collapse of the Austro – Hungarian Empire. As to their characters, we can observe that they have gained the similar status – the status of fugitives. Ukrainian and Austrian writers' heroes being already at large were constantly recalling the horrors of the war's early days, positional battles, and concentration camps' incidents.

Elements of artistic discourse, journalistic and scientific expression of Austrian and Ukrainian historians' reflections of the events of World War I, from our point of view, increase the comparison of the typology of character-shaped material of Ukrainian writers and those time dimensions that are typical for works of Galician-Habsburg myth or geopolitical area.

Key words: *system, typology, dominant, context, reception.*

У слов'янському світі видавці транслітерують ім'я і прізвище письменника Йозеф Рот (Joseph Roth), натякаючи відразу в семіотичному просторі на його неслов'янське походження – німецьке чи то польське коріння. А насправді цей письменник – австрійський літератор, який писав німецькою мовою. У читацькому середовищі цей прозаїк –

не дивина, а для компетентних філологів, зокрема германістів, тим більше.

Український історико-літературний *контекст* тих часів, коли відбувалося становлення Й. Рота як письменника, мав уже твори про воєнне лихоліття, написані М. Черемшиною, О. Кобилянською, О. Маковеем, В. Стефаником, Б. Лепким і молодими письменниками-учасниками війни (М. Ірчан, В. Бобинський, П. Карманський, Р. Купчинський) [5, с. 273 – 287]. Оскільки майже всі вони тривалий час протягом 30 – 50-х рр. ХХ століття були вилучені з читацького вжитку і літературно-мистецького дискурсу, то як прозаїки не могли функціонувати в міжлітературній рецепції навіть спеціалістів, які досліджували творчість Йозефа Рота. І тільки перебування українців у німецькомовному міжкультурному середовищі дало перші поштовхи до міжлітературної рецепції прози Й. Рота під час відзначення 70-річчя з дня його народження.

Йдеться про публікацію Анни Галі Горбач "Українські мотиви у творах Йозефа Рота" (1965). Для розуміння української рецепції, яка є базовою в типологічних дослідженнях спадщини Й. Рота, надзвичайно характерна логіка міркувань А. Г. Горбач. "Для нас, українців, – писала в журналі "Сучасність" 1965 року авторка, – Йозеф Рот цікавий тим, що в свої твори, які зображають життя в колишній Австро-Угорщині, розклад її суспільства, революційні настрої після поразки у війні, письменник вплив цілий ряд українських постатей, і дія цих творів відбувається деякою мірою на українських землях. Його твори охоплюють життя галицької провінції перед вибухом Першої світової війни, а в деяких є намагання відтворити ті соціальні та політичні процеси, що відбувалися в Україні під час і після революції. Тому що нам не байдуже, в якому світлі чужий автор представив українську людину і нашу проблематику, постараємось дати перегляд цих його творів" [4, с. 54].

Назвавши з них такі твори, як "Втеча без кінця", "Марш Радецького", "Тарабас", "Сповідь убивці", "Начальник станції Фальмераєр", "Фальшивий тягарець", А. Г. Горбач обрала не хронологічний порядок їх розгляду, а **проблемний за критерієм**, як сама назвала "ступеня реальності і правдивості зображення фактів" [4, с. 56], хоча нагадувала, що "розчарування <...> поворотців з війни та полону, які приходять у порожнє та не можуть знайти місця в новому суспільстві і змісту свого життя", становить "пуанту" ранніх творів. Отже, теперішні читачі мають "перегляд" творів Йозефа Рота, цікавих для українців про "українську людину" крізь призму екзистенційної "пуанти" розчарування і переконання у безвихідності і вузькості будь-якої ідеології" [Там само]. Така **домінанта** цієї першої за часом фіксації української міжлітературної рецепції творчості Йозефа Рота.

Стаття А. Г. Горбач – хронологічно перший зразок зафіксованої реакції українців на твори Й. Рота. Авторка відбила ряд особливостей літературної рецепції. По-перше, така рецепція здійснюється крізь національну призму (Горбач цікавило те, в "якому світі **чужий** автор представив українську людину і нашу проблематику"). По-друге, літературний критик, що походить з іншого соціокультурного середовища, цікавиться "літературним рядом", в якому прізвище прозаїка, з творами котрого він знайомиться, вже фігурує в літературознавчих працях (Горбач зауважила ще в 60-х роках, що в Німеччині Йозеф Рот згадувався "поруч з Р. Музілем та Г. Брехом"). По-третє, літературно освічений реципієнт виділяє для себе провідний мотив у творах нового для себе автора (з погляду А. Г. Горбач, герої ранньої творчості Й. Рота – "поворотці з війни та полону", розчаровані і гостро переживають свою "безвихідність"). Але як у ранніх, так і в пізніших творах Й. Рота відбилася "постійна мандрівка і внутрішній неспокій автора". Нарешті, варто відзначити ще одну рису міжлітературної рецепції, важливу для такого типу освоєння зарубіжної літератури в наступні періоди

після їх публікації, коли літературно-мистецькі течії і напрямки не збігаються у різних країнах і в уподобаннях реципієнтів. А. Г. Горбач погрупувала твори Й. Рота за "ступенем реальності і правдивості зображення фактів", отже, керуючись **критерієм** реалізму. Про це свідчить і таке її твердження: "*Автор добре знав галицьку провінцію і в романі віддав вірно життя представників тих народів і прошарків, з якими зустрічався...*" [4, с. 58].

Оцінки А. Г. Горбач ілюструють вирішальну роль в її рецепції спадщини Рота саме **реалістичних**, ідеологічних критеріїв. Разом з тим вони унаочнюють і те, що впливало на пізнішу рецепцію творчості Рота в східнослов'янському і західному контексті. Наприклад, Д. В. Затонський так само, як і А. Г. Горбач, починав огляд творчості Й. Рота з ряду, в який ставив прізвища Ф. Кафки, Р. Музіля, Г. Броха, Ф. Верфеля, а глибинні витoki літературної традиції, яку продовжував Й. Рот, Затонський виводив із Флобера, Грільпарцера, Штіфтера, а з іншого боку, – від Достоєвського, Толстого і Чехова [6, с. 133]. Багатогранніше характеризуючи "*чисто художницькі нахили*" Й. Рота, які його споріднювали з представниками "*нової предметності*" і зачинателями неоромантичної манери, визнаний фахівець з німецько-австрійської літератури, Затонський твердив, що Рот "*передусім реаліст, безсторонній суддя пороків доби*" [6, с. 132]. Згодом вчений переакцентував свої міркування про художню своєрідність творів Й. Рота, що й позначилося на новій назві історико-літературного нарису. 1982 року у книзі Затонського "*Минуле, сучасне і майбутнє*" спостереження над творчістю і місцем Рота в історико-літературному процесі подавалося під назвою "*Йозеф Рот: новації традиціоналіста*" [7]. Саме такий акцент виразніше наголошував на парадоксальності і синтетизмові художнього світу, який творив Й. Рот в 20 – 30-х рр. ХХ століття. Йшлося про "*поетичне й гуманне дзеркало буття, трагічного, комічного і величного у своєму безперервному поступальному русі*" [7, с. 240].

Стисла оглядова стаття А. Г. Горбач і розгорнутий

історико-літературний портрет-нарис Д. В. Затонського виявляють істотну властивість міжлітературної рецепції: їхня інтерпретація текстів Рота позначена двома чинниками, які формують осягнення твору на основі безпосереднього сприймання тексту і знання літературознавчих оцінок зарубіжних авторів. А літературознавчі парадигми за той час змінилися. У цьому зв'язку характерний ще один епізод із праць Затонського. Книжку К. Маґріса "Габсбурзький міф в австрійській літературі" (1963) вчений називає "славнозвісним дослідженням" і далі розгортає та додатково аргументує свою думку автора про стиль Й. Рота: "...*Позбавлений прикрас стиль, далекий від будь-яких надмірностей, будь-яких вивертів, нагадує ясну простоту "Тихого Дону" Шолохова*" [6, с. 134]. У випадках міжлітературної рецепції немає значення те, звідки йде стимул взаємодії – чи від сприйняття оригінального тексту, чи від чужих оцінок, зафіксованих у літературно-критичних публікаціях, – істотним виступає саме взаємодія літературних вражень у свідомості, в досвіді реципієнта іншонаціональної культури.

Стосовно Й. Рота це має особливе значення тому, що відповідає природі іншого мислення, світовідчуття, особливостям дару цього літератора, котрий органічно поєднав діяльність публіциста, журналіста-репортера і майстра розповідних жанрів. Пильний спостерігач і аналітик, Рот уже у своїх ранніх есе і репортажах залишив автохарактеристики власного творчого методу. Ось кілька прикладів з його нарисів "Мандрівка", "Романтика мандрів", "Мандрівка по Галичині", які дають ключ до розуміння поетики автора.

У вступі до книги "Білі міста", характеризуючи швидке дозрівання свого покоління, Й. Рот скаже між іншим: "*Ми щогодини переживаємо маленькі сутички і велику війну між минулим і прийдешнім...*" [8, с. 84] і буде згадувати "*щасливу країну*" свого дитинства, яке в спогадах невіддільне від воєнних асоціацій, хоча мандрівникові

містами Франції "кожен камінь читає лекцію з історії" [8, с. 91]. Роздумуючи над строкатістю мешканців Авіньйону французького Провансу, Рот сформулює парадоксальний афоризм: "Кожен має у своїй крові п'ять рас, байдуже, старий чи молодий, і кожен індивід то світ із п'яти континентів. Усі одне одного розуміють, і спільнота вільна, вона нікого не силує до певної поведінки. Найвищий ступінь асиміляції: щоб стати своїм, треба залишитися чужим" [8, с. 112]. А в Марселі він записав: "Що години ясно, відчутно, матеріально і близько відбувається велике безнастанне кровозмішення народів... Видно, як обертаються вселенські стрілки історичного годинника. "Розвій" і "становлення" – то вже не абстрактні уявлення. Можна помітити, як крокує історія, і рахувати ті кроки" [8, с. 131]. В загальному образі "мандрівки" після парадоксальних зіставлень контрастів і подібностей в матеріальних і духовних подробицях знаходимо такий типологічний висновок на соціальному рівні: "Люди розмовляли інакше. Будинки були інакші. Одне слово, чужина. Але найголовніше, власне, те, що репрезентує державу, а саме: поліцаї на кордоні і митники – і тут, і там вони всюди однакові. В кожного загребуці руки і проникливий погляд, спраглий усього матеріального" [8, с. 141].

Уважний погляд мандрівника, збагачений зіставленнями мінливих вражень, формував таке світорозуміння, яке в картині, в одному епізоді, навіть в одному візуальному сприйнятті домислювало і давало ґрунт для об'ємної характеристики Галичини як місцевості і людей. Для Рота це "велике бойовище великої війни ... дарма, що в галицьку землю лягли гноєм західноєвропейські вояки" [8, с. 151], над якою "цвіте кукурудза того краю". Коли 1924 року колишній студент і мобілізований на війну журналіст подорожував Галичиною, він констатував, що "при інших одностроях, при інших орлах, інших емблемах" не змінилося найсуттєвіше. До найсуттєвішого, з його погляду, належало "повітря, людська душа і Бог з усіма

святими, що населяють небеса і що їхні зображення стоять при дорогах" [8, с. 152]. Рот признавався, що не міг "з незгасною втіхою нотувати свої летючі враження", бо поринав у "світ без меж, у ту ніжну печаль землі, в яку вросли бойовища, такі собі *a posteriori* додатки" [8, с. 153]. Маленькі містечка Галичини були незатишними, їх мешканці для мандрівника виглядали, як "якісь дивовижі". Але в порівнянні з тим, яким був цей край в роки війни, письменник писав у газеті "Frankfurter Zeitung" у лютому 1924 року: "Галичина самотня, забута світом, але не ізольована; вона заслана, проте не відрізана; в ній більше культури, ніж можна припустити, зваживши на брак каналізацій; багато безладдя і ще більше дивного. Багато хто знає її з часів війни, однак тоді вона ховала своє обличчя. Вона не була краєм. Вона була етапом або фронтом (підкреслення наше. – Т. Д.). Але в неї є власна втіха, власні люди і власний блиск, сумний блиск знеславленої" [8, с. 155]. Відвіданий тоді Львів (Lemberg) як місто здавався йому "маленькою філією великого світу" [8, 157]. Рот іронізував з "україноманії" як "нової моди в Берліні", за якою він спостерігав 1920 року. Позиція Й. Рота-репортера була тоді досить чіткою як в політичному, так і в естетичному планах: "... Народне мистецтво, – писав письменник у "Neue Berliner Zeitung" в грудні 1920 року, – не слід перекручувати, вже навіть тому, що то мистецтво нині беззахисного народу, в якого відібрали батьківщину більшовики та поляки" [8, с. 162]. І заключний висновок Рота звучить актуально донині, хоч і надто категорично: "Українське мистецтво цілком самобутнє, з яскраво вираженими національними рисами, і не має нічого спільного ні з російським, ані з польським, тим паче з татарським. Але цей феномен цікавий сам по собі: варто нації втратити державну незалежність, як вона починає панувати в оперетах і вар'єте" [8, с. 163].

Г. Бьоль у статті "Пам'ятник Йозефу Роту" 1956 року писав: "То, что теперь выходит в свет трехтомник его произведений, – не только акт справедливости;

трехтомник не просто восполняет пробел в большинстве библиотек: это издание – подарок, сюрприз, ибо доносит до нас произведения писателя, которые можно назвать классическими. Кто перелистает сперва эти три тысячи страниц, прежде чем доставить себе радость одним духом прочесть какую-то из вещей <...> тому едва ли удастся найти хотя бы один абзац, где Рот допустил бы языковую или смысловую небрежность" [3, с. 669].

Йозефа Рота у ній категорично названо класиком, сорокап'ятирічного письменника потрактовано як правічного майстра ("ему было пять тысяч лет"), а в цій особливості "заключалась вся мудрость еврейского народа <...>, вся печаль Галиции, вся грация и меланхолия Австрии" [Там само]. Генріх Бьоль влучно і стисло передав і пафос багатокультурності тематично-персонажного світу творів цього письменника. На його письменницький погляд: "Все есть в произведении Рота: волшебство Польши, печаль Австрии и меланхолия Галиции, болота Волыни, неподкупная точность служебного, имперского и королевского отчета" [3, с. 660].

Тут маємо ще одне свідчення про те, чому спадщина австрійського митця єврейського походження стала інспіратором багатовимірності культури держави Габсбургів; чому ця культура досі сприймається з тугою, як один з міфів культури і чому культура взагалі міфологізується тепер нашими сучасниками.

Феномен української міжлітературної рецепції на ґрунті безпосередніх чи опосередкованих контактів людей, дотичних до творчості Й. Рота, увиразнюється як насильницькими розривами у літературному житті в просторі Австро-Угорської імперії, так і запізнілими взаєминами національних літератур у континуумі європейської культури. Ті взаємини рано чи пізно ставали для читачів відомими фактами, що уявляли високі оцінки ротівських мотивів, характерних для його художнього світу.

Елементи художнього дискурсу, публіцистично-наукового вираження рефлексій австрійських і українських істориків подій Першої світової війни підсилюють компаративістичне зіставлення типології персонажно-образного матеріалу українських письменників і тих хронотопних вимірів, які характерні творам галицько-габсбурзького міфу чи геополітичного ареалу.

Дзысь Тарас. Австрийский прозаик Йозеф Рот в многокультурном мире. В статье сделана попытка исследовать творчество австрийского писателя Йозефа Рота в поликультурном мире, рассмотреть ряд критериев географического, исторического, социокультурного и эстетического характера, который дает возможность соотносить индивидуальные своеобразные явления национальных культур с типологически соизмеримыми параметрам и позволяет определенным образом упорядочить литературную рецепцию текстов своего региона. Также в этой аналитико-синтезирующей процедуре поднята проблема доминанты, которая удерживает равновесие структур художественного мира нескольких произведений именно на пересечении сближающихся культур и их создателей.

Ключевые слова: система, типология, доминанта, контекст, рецепция.

Література:

1. Австрийская новелла XX века / [пер. с нем., сост. Ю. Архипова]. – М. : Худож. лит., 1981. – 519 с.
2. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. 2-е вид., доп. : антологія / [за ред. Марії Зубрицької]. – Львів : Літопис, 2001. – 832 с.
3. Бель Г. Памятник Йозефу Роту / Генрих Бель // Собр. соч. в 5 томах. – Т. 5. – М. : Худ. лит-ра, 1990. – С. 699 – 671.
4. Горбач А. Українські мотиви у творчості Йозефа Рота / Анна Горбач // Сучасність. – 1965. – № 3. – С. 54 – 61.
5. Гром'як Р. Перша світова війна в перших художніх візіях українських письменників / Роман Гром'як // Українсько-

- польські літературні контексти. Київські полоністичні студії. Том IV. – Київ : КНУ, 2003 – С. 273 – 287.
6. Затонський Д. Всі барви життя / Дмитро Затонський // Всесвіт. – 1977. – № 12. – С. 127 – 137.
 7. Затонський Д. Йозеф Рот: новації традиціоналіста / Дмитро Затонський // Минуле, сучасне, майбутнє (Про реалізм, традиції і новаторство). – К.: Дніпро, 1982. – С. 219 – 240.
 8. Рот Й. Білі міста: [вибране] / Йозеф Рот; [пер. І. Андрущенко, вступ. ст. Ю. Бедрика]. – К.: Смолоскип, 1997. – 213 с.
 9. Magris C. Der habsburgische Mythos in der modernen österreichischen Literatur / Claudio Magris. – Wien: Zsolnaj-Verlag, 2000. – 414 S.

УДК 821.133.1-31.09"20":316.482.051.63-053.2-053.8

ББК 83.3(4Фра)6

Р.А.Кохан, аспірант, м. Львів

(Само)рецепція дитинства в калейдоскопі поколінь (за повістю Анни Гавальди «35 кіло надії»)

Запропонована стаття зосереджена на дослідженні проблематики дитини та світу дитинства у процесі моделювання «рецептивного горизонту» художнього твору. Для аналізу обрано повість сучасної французької письменниці А. Гавальди «35 кіло надії». Поєднання методологічних засад рецептивної естетики та світоглядних орієнтирів XXI століття уможливорює вивчення особливостей розгортання художнього світу «дорослого» прозового твору про дитину. Увага зосереджена на особливості інтерпретації твору про дитинство у контексті проблеми поколінь та сучасного суспільства.

Ключові слова: художній світ, (само)рецепція, інтерпретація, моделювання, дитина, покоління.

The article focuses on studying the problems of a child and a childhood's world in the process of modeling "a receptive horizon" of a literary work. A novel "95 Pounds of Hope" by a modern French writer Anna Gavalda is chosen for an analysis. The combination of methodological principles of receptive aesthetics and worldview